

Yegana Abdullayeva²⁸

MARQARET DRABBLİN ROMANLARINDA ALLÜZIYA VƏ REMİNİSENSİYALAR

Müasir ingilis ədəbi nəsrinin siması Marqaret Drabbl XX-XXI əsrin kəsiyində yaşayan ən böyük yazıçı hesab olunur. M.Drabblın yaradıcılığı ilə bağlı ədəbi tənqiddə araşdırmalar aparılır, əsərləri ədəbiyyatşünaslığın müxtəlif istiqamətləri baxımından öyrənilir [8, s.29]. İngilis ədəbiyyatında daha çox “Dəyirman daşı”(1965), “Qızıl Yerusəlim”(1989), “Yeddi bacı”(2002), “Qırmızı kraliça”(2004), “Dəniz xanımı”(2006) romanları ilə tanınan yazıçının “Dəyirman daşı” romanı ona dünya şöhrəti gətirmiş, müxtəlif ədəbi-bədii problemlərin əhatə dairəsində təhlilə çəkilmişdir. Qeyd etməliyə ki, son illər Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında da bu əsərlə bağlı müəyyən fikirlər irəli sürülmüş, feminizmlə bağlı öyrənilmişdir.

Amma o da qeyd edilməlidir ki, roman “İncil” motivlərinə allüziya və reminissensiya üzərində qurulub. Bu fon isə öz növbəsində “İncil”dən gələn İsa Məsihin: “Kim Allah xatirinə belə bir uşağı qəbul edərsə, o elə məni qəbul etmiş olur. Əgər mənə iman gətirənlərdən kimsə bu uşağa pəzə yazmışsa bu dəfə yaxşı düşsün, əks halda boynuna dəyirman daşı asıb dənizdə boğulsun daha uyğun olardı”(Bibliya, Matvey, 18:6)[11] kəlamına istinad edir. M.Drabbl İsa Məsihin nəsihəti ilə romanın süjeti arasında paralellər aparır, nikahdan kənar doğulan uşağın yaşaması uğrunda mübarizə apararaq ananın fədakarlığını və qadın mübarizliyini qələmə alır. Lakin eyni zamanda da uşağın ürək qısuru ilə doğulmasını dolayısı ilə “ilkün günaha” bağlayır və beləcə artıq ona zərər verilib ideyasını da nəzərdən qaçırmır. İsa Məsihin “uşağa zərər verməmək” xəbərdarlığına qoşulan körpənin anası Rozamund övladına görə bütün fədakarlıqlara baş vurur, onun həyatda qalması üçün əlindən gələni edir.

“Dəyirman daşı” romanı həmçinin XVI əsr ingilis şairi Samuel Denielin “Rozamundun şikayəti” sonetinin reminissensiyasıdır. M.Drabbl məlum süjet xəttini müasir insanın dünyasına köçürür, adını və düşüldüyü situasiyanı olduğunu kimi saxlamaqla ona yeni mənə verir. Müasir Rozamund günahına görə həyatını itirmir, əksinə müdrik insana çevrilir, həyatının “ağası” olur, sosial baxımdan özünü müqəddəs qoruyub saxlayır.

Əsər onunla başlayır ki, Kembriq universitetinin məzun Rozamund Steysi xeyriyyəçi valideynlərinin Afrikaya köçməsinə sonra tək yaşayır və ingilis poeziyasının tədqiqi üzərində işləyir. Rozamund ədəbiyyat tarixinin öyrənilməsinə dərində bağlıdır və evlilik bərdə düşünmür. Lakin onun köhnə fikirlə bir insan olduğunu düşünməsinlər deyər dostlarını inandırmağa çalışır ki, eyni vaxta iki gəncə görsün. Oğlanların hər biri digərinin Rozamundun sevgilisi olduğuna inanır. Təsədüfən Rozamund BBC-nin radio müxbiri Corc Metyuzla qarşılaşır. Bir müddətdən sonra dostluq münasibətləri şəxsi münasibətlərə keçir, lakin Corc Rozamundun həyatında başqasının olduğunu güman edir və bir müddətdən sonra ondan ayrılır.

Rozamund həddindən artıq utancaqdır və bu səbəbdən ona sevdini etiraf edə bilmir, lakin uzun müddət onun radio verilişlərində səsinə dinləyir. Daha sonra hamilə olduğunu bilir və beləcə həyatı dəyişir. Rozamund uşağ bərdəsində Corca heç nə demir, valideynlərini də narahat etmək istəmir və bu üzdan uşağın mövcudluğunu gizlədir. Sırrını bacısı Beatris və onun əri ilə bölüşür. Hesab edir ki, onların üç körpə övladı var və bu səbəbdən onu başa düşürlər. Gözlənilmədən Beatrisdən gələn məktub onu dəhşətə gətirir. Beatris uşağı abort etməyi, ya da doğulandan sonra uşağı evinə verməyi məsləhət görür. Məsələtini isə “artıq yük” olan uşağın onun elmi karyerasına əngəl törədəcəyi ilə əsaslandırır. Lakin Rozamund övladını dünyaya gətirməyi qərar verir və “tənha ana” olmağa razılaşır. Xoşbəxtlikdən dostları ona dəstək olur, uşağın atasının kimliyini soruşmadan kömək edirlər. Rozamund Linda Reynolds adlı gənc yazıçı ilə dostlaşır, uşağın doğulduğundan sonra onun evinə köçür. Rozamund qızının adını XX əsrin əvvəli dünyadan kəçən britaniyalı ictimai xadim, rəssam, pedaqoq, sosial islahatlar müəllifi Oktaviya Hillin şərəfinə qoyur. Uşağa üç ayında ürək çatışmamazlığı diaqnozunu qoyanda Rozamund onun cərrahi əməliyyatına razılıq verir və əməliyyat uğurlu keçir. Rozamundun valideynləri Oktaviyanın mövcudluğundan xəbər tutsa da xaricdə yaşayıb evə qayıtmır və beləcə, qızlarının yeni həyatına qarışmırlar [2].

Əsərin sonu onunla bitir ki, Rozamund Oktaviya üçün dərman almağa gedir və yolda Corca görüşür. Rozamund Corcu evinə dəvət edir, lakin qızının varlığından söz açmır. Corcun şübhələnməməsi üçün uşağın yaşını gizlədir. Corc uşağı görür, onun gözəl körpə olduğunu söyləyir və evi tərk edir.

Göründüyü kimi müəllif öz azadlığı və özgürlüyünü üstün tutan, həyatın çətinliklərindən təkbəşinə keçə biləcək qadın obrazını yaradır. Rozamund uşağın böyüməsində və sağlamlığında göstərdiyi fədakarlığı gözə alır, onun dünyaya gəlişini atasından gizlədir və bununla da öz seçimini edir. Digər tərəfdən M.Drabbl qəhrəmanını müqəddəs ana obrazı ilə qarşılaşdırır və paralellər aparır. Elə bu səbəbdən müqəddəs ana obrazı əsərin problematikasını və Rozamund obrazının açılmasında başlıca rol oynayır. Müqəddəs Məryəmin həyatı və fəaliyyəti, onun “düz yaşamaq” yolunu seçməsi müasir dünyanın qadını Rozamundun həyatına və davranışlarına “köçürülür” və beləcə, M.Drabbl baş qəhrəmanın həyatındakı önəmli təvəllüləri və söykəndiyi mənavi əsasları göstərmiş olur. Diqqətli oxucu Rozamund adının Müqəddəs Məryəmin adlarından biri olduğunu anlayıb qəbul edir. Rosa Mund – Dünya Güllü və ya Gızılgül mənasını verir və beləcə M.Drabblın müasir Rozamund Steysin keçdiyi yolu Müqəddəs Məryəmin həyat yolu ilə müqayisə edir. Rozamund da Müqəddəs Məryəm kimi “həyatda düz yaşamaq”, “düz olmaq yolunu” seçir. Rozamund da adının sahibi kimi müasir dünyada qarşısına çıxan mənavi, çətinlikləri adlayaraq yolunu davam edir. Göründüyü kimi, yazıçı allüziya və reminissensiyalarla göndərmələr edir, məlum süjet xəttinə yeni mənə yükləyir və “Dəyirman daşı” romanının süjet xəttini yaradır.

Bəzi tənqidçilərə görə M.Drabblın Müqəddəs Məryəm obrazına mütərəci puritan tərbiyəsi ilə böyüdülmüş qeyd edirlər [7, s.228] və bu yaşamağa gərçəkən yazıçının həyatı ilə bağlıdır. Onun romanlarında dini tərbiyənin izlərini görməmək mümkün deyil. “Dəyirman daşı” romanın ideyası olan “düz yaşamaq” ideyası onun dünyaca məşhur digər romanı “Qızıl Yerusəlim”(1989) romanının da əsasını təşkil edir. Ümumiyyətlə, M.Drabbl “İncil” motivlərinə mütərəci etməyi sevirdi. Lakin orada səslənən ideyaları bərbəşə deyil, müasir dünyanın problemləri kontekstində ifadə edir və çox vaxt da onları qadın və gender problemləri ilə işləndirir. Görünür elə bu səbəbdən onu feminizmin “ədəbi siması” adlandırırlar [10].

“Qızıl Yerusəlim” romanı M.Drabblın digər romanları kimi qadın və gender problemlərinə həsr olunub. Lakin yazıçı hər zaman qadın yazarı, qadın romancı, qadın romancı, feminist yazıçı damğasından uzaq gəzər və dəfələrlə feminist olmadığını etiraf etmişdir. Bu romanın özəlliklərindən biri M.Drabblın geniş ədəbi təcrübə və ənənələrdən qaynaqlanması, istifadə etdiyi motivlərin digər ingilis ədəbi nümunələri ilə səsələməsidir. Əsərin adı “Bibliya”ya, mətni isə Tomas Hardinin “D’Erbervildən olan Tess” romanına allüziyadır. M.Drabbl yaradıcılığı ilə bağlı bəzi mənbələrdə isə romanın strukturunun və süjet xəttinin Hilari Mantelin “Sevgi eksperimenti” əsərinə oxşadığını qeyd edirlər. Biz də bu fikirləri əsas götürərək yazıçının “Qızıl Yerusəlim” romanında kifayət qədər allüziya və reminissensiyalardan yararlandığını söyləyə bilərik.

Romanın qəhrəmanı London universitetinin sonuncu kurs tələbəsi, ağıllı, gözəl və cazibədar Klara Moemdir. Klara İngiltərənin əyalət şəhərlərindən olan Nortemda böyüyüb. Onun atası dünyasını dəyişib, anası missis Moem isə özünəqapalı evdə qadındır. Oxucu şəhərin təsvirində mərkəzdən kənarında yaşayan əhalinin yaşayış tərzi ilə tanış olur və gündəlik həyat qayğıları ilə yaşayan, adət-ənənələrdə itibətə insanları görür. Klara hələ məktəbli olarkən yaxşı oxusa da, anası onun uğurlarına laqəyd yanaşır, qızını da özü kimi əyalət şəhərində itibətə qatmaq istəyir. Ona görə ağıllı və bacarıqlı qız üçün fəlakət, həyatı zəhərə çevirən qorxulu kabusdur və insan doğulduğu şəhərdə dünyadan kəçəcəkdir. Klara həm anasının, həm də qonşuların ona tələq etdiyi fikirlərdən belə başa düşür ki, Nortem “bataqlıqdır”, burada insanlar arzuladığı özləri ilə birgə sağ ikən “basdırırlar”. Elə bu səbəbdən Nortemlilər nə sevməyi, nə də bir-birlərinə qayğı göstərməyi bacarmır, şəxsi həyatları ilə maraqlanırlar. Klara əyalət şəhərindən qurtulub arzuladığı şəhərə qovuşmaq, istəklərinin arxasınca qaçmaq istəyir və Londona can atır. London universitetinə qəbul olan kimi anlayır, “indiyə qədər yaşadığı şəhər və həyat İngiltərədə yegana yol deyil”[1, s.201].

Müəllif əsərini qələmə alanda artıq birinci dalğa feminist hərəkatı bitmişdi, onun yerinə öz proqramı və manifesti olan ikinci dalğa feminizm formalaşmışdı. Bu illər qadınlar nəyinki siyasi və sosial bərabərlik uğrunda mübarizə aparır, eyni zamanda da müəyyən psixologiyası və istəkləri olan xüsusi tip qadınların qəbul olunmasını tələb edirdilər. Məhz bu yeni feminist dalğasının formalaşması mərhələsində əsər yazılır və nəşr edilir. Sosial-siyasi situasiya fonunda ekzistensialist ideyalar daşıyan fikirlər romanın baş qəhrəmanı Klara Moemin simasında özünü büruzə verir. Klara adi ingilis ailəsinin qızdır və gəncliyini əyalət şəhərində keçirir. Nortem şəhəri isə viktorian adət-ənənələri ilə yaşayır, əhali əcdadlarının ailə-məişət qanunlarını qoruyub saxlayır, cəmiyyətdə baş verən dəyişikliklərə etinasız yanaşır.

Klaranın anası missis Moem konservativ görüşləri olan qadın kimi nəyinki öz ailəsində qayda qanunlara riayət edir, həmçinin Nortem ictimaiyyətinin də nüfuzunu qazanır. İlk baxışdan sakit və əmin-amanlığın hökm sürdüüyü Moemlər ailəsində yaşayan bacı və qardaşları biri-birinə yalnız doğmaları bağlayır, əslində isə onların hər birinin öz dünyası var və qonşular kimi yaşayırlar. Tədrisən kişilər evdən “gedir”. Əvvəl ailə başçısı mister Moem ölmür, sonra böyük qardaşları evi tərk edir. Missis Moem ailənin qayğılarını öz üzərinə götürür, onun yükünü daşıyır. Lakin o, övladları üçün nümunə ola bilmir. Əksinə Klaranın xatirələrində o, həddən ziyadə avtoritar, hər şeyi qaralayan, riyakarlıq meylli bir qadındır. Görünür Klaranın anasının xarakterini təsvir edəndə müəllif viktorian əxlaqının ikililiyinə də ehyam vurur, çünki missis Moem viktorianlığa sayğı ilə yanaşır və onu ənənələrini davam etdirirdi.

Lakin gec də olsa Klara anasının gənc yaşlarında həyat eşqi ilə yaşayan, gələcək haqqında xəyallar quran xanım olduğunu öyrənir. Amma yaşadığı mühit və adət ənənələr onun bu istəklərini gərçəkləşməsinə mane olur, o da digər yaşlıları kimi istəklərini, arzularını “basdırır”. Klara anasından fərqli olaraq həyatını dəyişmək yolunda daha əzməkərdir. Onun şəxsiyyətinin formalaşması sürətlə baş verir, özünü də dediyi kimi “daha tez böyüyür”[1, s.46]. O, daha çox ədəbiyyatda dəyəqlərini tapır və elə səbəbdən öz dünyasını özünə bənzər, lakin qalib uydurma qəhrəmanlarla doldurur. Klara yalnız özünə güvənir, yalnız özündən kömək umur. Lakin onun xəyal qurduğu dünyada kənarında oxuduğu kitablar və “İncil” kəlamları real dünyada necə yaşamağın yollarını göstərmir. Amma o, əmindir ki, doğmalarında görmədiyi qayğıyı mütləq tapacaq: “Ürəyinin dərinliyində Klara bilirdi ki, mütləq elə bir yerə çatacaq ki, orada qalib olacaq” [1, s.189]. Təhkiyənin gedişindən oxucuya məlum olur ki, Klara artıq London universitetinin üçüncü kurs tələbəsidir və o, arzuladığı yeri tapıb. Lakin onun doğmaları Nortem qanunlarına itaətdə qalırlar. Tale Klaranın zəngin, oxunmuş Denem ailəsi ilə tanış edir. Bu tanışlıq ona uğur gətirir, özünü də dediyi kimi “seçilmişlər”ə yaxınlaşdırır. Klara onların zəngin biliklərinə, dünyaya baxışlarına, cəmiyyətdə tutduğu mövqeyə heyran olur. Onlar Klaranın tanıdığı insanlardan çox fərqlənir, daxili azadlıqları onları “seçilmiş” edir. O, bu ailə üzvlərinə bənzəmək istəyir və qərara gəlir ki, məhz Denemlər ailəsi ona doğru yol göstərəcək, həyatda uğurun hamısı olacaq. Klara öz yaşadı Kleliya Denem ilə dostlaşır və məhz o, Klara üçün dəyər, yol göstərir olur. Lakin başa düşür ki, Kleliya istedadlı və yaradıcı şəxsiyyətdir, elə bu səbəbdən uğur onun yol yoldaşdır. Klara Kleliyanın qardaşı Qabriellə maraqlanır və hesab edir ki, onu sevə xəyalındakı oğlanı əldə edəcək. Qabriel onun arzularının açarı, köhnəlik dəyərlərdən qurtulmağın yolu, adilikdən qurtulub yeni həyata qədəm qoyması deməkdir. Klaranın yenilik axtarışı öz yolunu tapmasına qədər gedən yol, arzuladığı və yaşamaq istədiyi yer və bəyətirdir. Bu səbəbdən o, Denemlər ailəsini özünün qurtuluşu hesab edir.

Romanın adında Kларanın xəyal etdiyi, yeni dünya anlayışı gizlədir. Məhz “Qızıl Yerusəlim” obrazı Kларanın arzulanığı, yaşamaq istədiyi yer və həyat tərzidir. “Qızıl” sözünün semantikasi iki Yerusəlim obrazını birləşdirir. Həm “Əhdi Ətiq”, həm də “Əhdi Cədid”də “qızıl” Yerusəlimdən söz açılır. “Əhdi Ətiq”də “yerdəki” Yerusəlim yəhudilərin tanrının şərafinə ucaldılan, “qızıl” tikililəri ilə bərq vuran məkanıdır. “Əhdi Cədid”də isə “qızıl” “bərq vuran, parlaq” mənasında başəriyyəti xilas edən səmavi şəhər Yerusəlimdir. Bir tərəfdən bu xristianlığa görə hamıya bərabər paylanan işıq, tanrı nuru, tanrı şəhəridir, digər tərəfdən isə o yəhudilərin müqəddəs şəhəridir. Demək, “Qızıl Yerusəlim” tanrı tərəfindən başəriyyəti üçün vəd edilmiş ən gözəl şəhərdir. Romanda isə müasir insan üçün mənəvi təməllənmə, xoşbəxtliyin məkanı, “vəd edilmiş” yer kimi anlaşılır. Belə yanaşma sadə şəkildə müasir insanın arzu və istəkləri, xəyal etdiyi həyat mənasını verir. Başqa sözlə, “Qızıl Yerusəlim” obrazı M.Drabblin əsərində insan övladının gözəllik və harmoniya, rifah və istək dünyasını ifadə edir.

Romanın qəhrəmanı Klara uşaq ikən kilsədə dəfələrlə “işıqlı, parlaq” Yerusəlim haqqında dini nəğmələr oxumuş, onun “ecazkar diyar” olduğunu, zövq verən dünyəvi yer kimi “zəfər saçdığını” eşitmişdir. Amma dini nəğmələrdən fərqli olaraq “mirvari darvazaları, büllür divarları, qızıl qülləsi olan şəhər onun üçün səmavi deyildi. Bu şəhər onun arzulanığı yer, gərək məkan idi və o gözəl evləri olan gözəl insanların yaşadığı, gözəl nəsnələrdən söz açan cənnətin yerdəki təəcəssümü idi” [1, s.204]. Klara üçün səmavi Yerusəlim obrazı yerdə mövcud olan “qızıl” şəhərə, İngiltərənin paytaxtına çevrilir. Elə bu səbəbdən Kларanın qəlbində yaranan bütün gözəl hissələr arzulanığı şəhərdə – “vəd olunmuş”, “bərq vuran” “qızıl” şəhərdə reallaşır. London onun xəyallarının gerçəkləşdiyi “qızıl” şəhər idi. Elə bu səbəbdən o, Denem ailəsini, onun yaşadığı evi və həyat tərzini “vəd edilmiş” şəhərin əksi kimi başa düşür.

“Qızıl Yerusəlim” obrazı Denemlərin yaşadığı evin təsviri ilə daha aydın şəkildə açılır. Kларanın nəzərlərini çəkən pianino, divar boyu sıralanan əsrarəngiz rəsm əsərləri ev sakinlərinin incəsənətə olan böyük marağından xəbər verir. Evdəki çiçəqlər, güzgülər və hoddindən artıq böyük kamin onun diqqəti çəkir və ev sakinlərinin zəngin həyat tərzini onları sehləyir. Klara anlayır ki, onun ailəsi və onun kimi əyalət şəhərinin sakinləri belə yaşayışı xəyal edə bilməzlər. Kleliyanın çoxsaylı qapılan olan geniş otağı, aqvariumu, inanılmaz sayda böyük kitab rəfləri onu heyran edir. Müqayisədə öz kiçik və dar otağını xatırlayanda Kleliya kimi yaşamaq arzusu onu tərk etmir. Klara ilə gəlir ki, Kleliyanın otağı xoşbəxt uşaqlığı ilə dolu olan möcüzələr aləmidir. Denemlər ailəsi ilə tanışlıq və Kleliya ilə dostluq Kларanın “Qızıl Yerusəlim” obrazının ayarı şəkildə reallaşması idi.

Klara özünü yer cənnətini tapmış kimi hiss edir və onun uzun ömürlüyünü arzulayır. Klara evin yerləşdiyi Bond-striitə gəzdiyə küçəni cənnət yolu kimi qəbul edir, xəyalında onu “qızıl” adlandırır. Ona elə gəlir ki, artıq arzularının yerinə yetməsinin vaxtı çatıb. Maraqlıdır ki, müəllif “Qızıl Yerusəlim” obrazını nəyinki formaca, həmçinin mənəvi aləmlə də bağlayır. Ailə içi münasibətlər onu heyran edir, onlar arasındakı doğmalıq yalnız qan qohumluğu ilə deyil mənəvi və ruhani bağlılıqda idi. Həm bir-biri ilə möhkəm tellərlə bağlı idi və bu Kларanın öz ailəsi ilə müqayisədə inanılmaz dərəcədə heyran edirdi. Kларanın Denemlər ailəsi ilə tanışlığı onun həyatını dəyişir və ona yeni düzən verir. Ailə onun uşaqlıq arzularının təəcəssümünə çevrilir. Gözəl evdə, gözəl insanlar yaşayır və gözəl xəyallar qurur. Klara da bu “seçilmiş” insanların arasındadır.

Göründüyü kimi “Qızıl Yerusəlim” obrazı Denemlər ailəsinin yaşam tərzini və ecazkar evin mənasını ifadə edir. Denemlərin evi “Yerusəlim dünyasına giriş”, onun sakinləri isə bu dünyanın bir hissəsidir. Lakin tədricən Klara anlayır ki, Denemlər ailəsi yalnız evlərinin içində xoşbəxtdirlər, onda kənarda həyatlarını qura bilmir, evlərində olduğu kimi xoşbəxt deyillər. Klara Denemlərin evini onu tərk edə bilməyib orada ömürlük qalan “qızıl qəfəs” adlandırır. Klara anlayır ki, yer məkanı olan “Qızıl Yerusəlim”də dini ənənəyə görə tanrıya vəsf etmək üçün bəzəkli, bərq vuran tikililərin mövcudluğu kimi müasir insanların zəngin və dəbdəbəli evləri də eyni mahiyyət daşıyır. Elə buna görə Denemlər onun üçün artıq “vəd edilən” “ələcatmaz ideal” kimi görünür.

Klara “Qızıl Yerusəlimi” başqa bir şəhərdə tapır. Onun düşüncələrinə görə bu şəhərdə yalnız “yaşayırlar”. Kларanın tapdığı “Qızıl Yerusəlim”, “əsil yaşamaq” üçün mövcud olan şəhər Parisdir və onunla ilk tanışlığında artıq anlayır ki, “yenidən doğulur”. Paris küçələri “karusellər, atəşfəşanlıq, reklam lövhələri və azad insanlarla dolu idi. Köhnə yaşayışa qarşı qiyam hissi ilə azadlığa qovuşmaq hissi Kларanın inanılmaz dərəcədə xoşbəxt edirdi. Nəhayət ki, o, indi həqiqətən yaşadığını anlayırdı, illərlə arzulanığını yaşayırdı” [1, s.129].

“Bibliya”ya görə insan xoşbəxt olmaq istəyirsə fəzilətə və təqvaya güvənməklə ruhunu qorunmalı və onun xilas yoluna çıxmalıdır. Bu yol onu “tanrı dərğahına” gətirib çıxaracaq. Əgər insan maddi nemətlərə aldandırı günah işlədərsə tanrı yolunu azar, elə bu səbəbdən ilahi cəza alıb “yer səltənətində” qalar, başqa sözlə, əbədiyyətə qovuşa bilməz. M.Drabbl “Bibliya” nəsihətini müasirləşdirərək bir qızın simasında “Qızıl Yerusəlim”i axtaran və onu yerdə tapan, beləcə maddi nemətlərə aldanan insan övladından bəhs edir. Klara mənəvi-ruhani dayaqlarını tapa bilmir, oxuduğu kitab obrazlarında, qurduğu dünyada yalnız gerçəklikdən uzaq olan parıltıyı görür və ona görə mənəvi-ruhani bağlılığa deyil, burjuva rifahına meyli edir. “Qızıl Yerusəlim” onun üçün yer üzünün maddi nemətləri kimi görünür, başqa sözlə axtardığı ideal yer üzünün dünyəvi “qızıl” şəhərinə çevrilir.

Müasir ingilis nəsrinin böyük siması M.Drabbl yaradıcılığının təhlili onu deməyə əsas verir ki, o, realist təhkiyə üsuluna üstünlük verir və yaratdığı personajların simasında əslində ingilis cəmiyyətini, mövcud olan problemləri təsvir edirdi. Lakin bunlara romanlarında müraciət etdiyi allüziya və reminissensiyalarla nail olur, fikirlərini bu üsulla çatdırırdı. M.Drabbl seçim qarşısında qalan və nəyin bahasına olursa olsun öz kimliyini seçən qadınları qələmə alır. Amma onun oxucuya ötürmə üsulu bir qayda olaraq allüziyalı fonla müşayiət olunur, ideyalar reminissensiya və göndərmələrlə paralel qurulur. Düzdür, M.Drabblin qadın personajları sosial stereotipləri aşan, yazılmamış qanunlarla yolunu davam edən, öz məni uğrunda bütün sosial, iqtisadi problemlərin öhdəsindən gələn qadın obrazlarıdır. Amma istənilən halda bu

qəhrəmanlar və onlardan bəhs edən süjet xətti müəllifin yaratdığı xüsusi təhkiyə məkanında – digər süjet xətləri ilə paralel həyata keçir.

Ədəbiyyat:

1. Drabble M. Jerusalem the Golden. Popular Library. 1977. 253p.
2. Drabble M. The Millstone. Harper Perennial. 1998. 192p.
3. Fletcher M. D. Contemporary Political Satire. Narrative Strategies in the Post-Modern Context. Lanham, MD: Univ. Press of America, Cop., 1987. 202 p.
4. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford University Press, 2004.
5. Oxford guide to British and American Culture. Oxford University Press 2003.
6. Photeine Apostolou, Fotni E. Apostolou. Seduction and Death in Muriel Spark's Fiction. Westport, Connecticut, Lnd: Greenwood Press, 2001. 128p.
7. Spitzer S. Fantasy and Femaleness in Margaret Drabble's "The Millstone" // NOVEL: A Forum on Fiction. Duke University Press. Vol. 11, No. 3 (Spring, 1978), pp. 227-245
8. Stevenson R. The Oxford English Literary History: Volume 12: The Last of England? OUP Oxford, 2005. 645p.
9. The book of English Humour. Alexander Livengart by ed. Moscow: Raduga. 1990. 432p.
10. The Millstone by Margaret Drabble. <https://www.stuckinabook.com/the-millstone-by-margaret-drabble/>
11. Евангелие от Маркѳеа. <http://www.patriarchia.ru/bible/mf18/>

Açar sözlər: M.Drabbl, allüziya, reminissensiya, roman

Ключевые слова: М.Дрэббл, аллюзия, реминисценция, роман

Key words: M.Drabble, allusion, reminiscence, novel

Резюме

Аллюзии и реминисценция в романах Маргарет Дрэбл

Как правило, романы Маргарет Дрэбл имеют параллели с другими известными произведениями, и эти параллели основаны на аллюзиях и реминисценциях. В то же время М. Дрэбл пишет о женщинах, которые выбирают себя, когда приходится выбирать, как бы тяжело это ни было. Однако она передает это через аллюзии, идеи формируются посредством параллелей и воспоминаний. Действительно, женские персонажи М.Дрэбл — это те, кто ломает социальные стереотипы, продолжает свой путь по неписанным правилам, борется, преодолевает экономические проблемы. Так или иначе, эти персонажи и сюжет повествования о них разворачиваются в особом повествовательном месте — параллельно другим сюжетам.

Summary

Allusions and reminiscences in Margaret Drabble's novels

As a rule, Margaret Drabble's novels have parallels with other famous works and these parallels are based on the allusions and reminiscences. At the same time, M. Drabble writes about the women who choose themselves when they have to choose, no matter how hard it is. However, the way she passes these to her readers is through the allusions, ideas are formed by means of parallels and reminiscences. It is true that, M. Drabble's women characters are the ones who break social stereotypes, continue their ways according to unwritten rules, fight for themselves, overcome economic problems. Anyway, these characters and the plot of the story about them is going on in a special narrative place – parallel to other plots.

Rayçi: file.d., professor H.Ə.Əliyeva